

ПЕТЪР БЕЗРУЧ – ПОЕТ, ОБГЪРНАТ ОТ МИТОВЕ

Зденек Смолка

Зденек Смолка. Петр Безруч – поэт, окруженный мифами

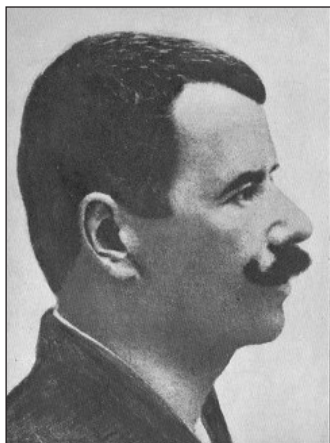
Автор настоящей статьи рассматривает проблематические аспекты понимания творческой личности Петра Безруча (настоящее имя – В. Вашек) и его сборника стихов Силезские песни (Slezské písně), указывает на феномен мифологизации поэта и его творчества и обращает внимание на процесс превращения поэта в символ чешской Силезии. Он спорит с мнением, что поэт является автором только одной поэтической книги, и показывает, как к такому мнению относился сам В. Вашек, используя разные псевдонимы с целью разграничения своих литературных произведений. Все это наконец привело к сомнениям относительно авторства Силезских песен. Далее автор полемизирует с традиционной интерпретацией Силезских песен в качестве объективной, политической и реалистической поэзии. Автор статьи, наоборот, ищет интимные мотивы в поэзии П. Безруча и подчеркивает факт, что Силезские песни связаны не только с регионом чешской Силезии, хотя в творчестве Безруча он играет важную роль. Автор статьи ставит под сомнение понимание творческой личности П. Безруча как поэта промышленного, городского региона и обращает внимание на его тяготение к деревенскому пространству.

Ключевые слова: *Петр Безруч, Силезские песни, авторство Силезских песен, мифологизация поэта*

Zdeněk Smolka. Petr Bezruč – a Poet Surrounded by Myths

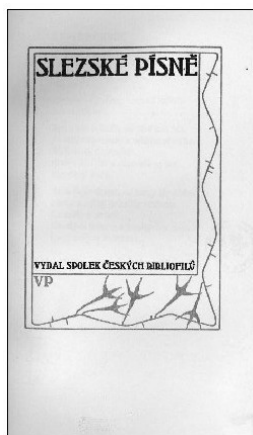
This study is concerned with certain problematic aspects of comprehending the artistic personality of Petr Bezruč (actual name Vladimír Vašek) and his central work – the collection of poems Slezské písně (Silesian Songs). It focuses on mythologizing of its author and his work. It takes notice of the fact that the author has become a symbol of the Czech region of Silesia. The article discusses those views which perceive Petr Bezruč as the author of only one book and points out the fact that Vašek himself contributed to this misconception by making use of a range of pseudonyms, employing them in order to draw distinctions between his particular literary works. This also led to doubts regarding Vašek's authorship of Silesian Songs. The study polemicalizes with interpretations of Silesian Songs as purely objective, political and realistic poetry. Instead it points out its intimate motivations. The paper emphasises that Silesian Songs are not only connected with the Czech region of Silesia despite the fact that it plays central role in Bezruč's work. The article expresses doubts about the one-sided perception of Petr Bezruč as merely a poet of industrial and urban areas and instead emphasises his interest in the rural environment.

Key words: *Petr Bezruč, Silesian Songs, authorship of Silesian Songs, mythologizing of the author*

Петър Безруч (1867 – 1958)

На снимката: около 1900 г.

Корицата на първото издание на *Силезийски песни* от 1909 г.

През 1899 г. в пражкото реалистическо списание „Час“ („Čas“, бълг. „време“) започват да се появяват стихотворения, подписани с името Петър Безруч, които по-късно стават основата на световноизвестната стихосбирка *Силезийски песни* (*Slezské písně*), преведена на много езици¹ и станала сензация. Причината за тази сензация не е само в художествените качества на тази поезия, но също така и в мистерията, която обгръща авторската личност. Днес е трудно да се отгатне доколко високата читателска оценка се дължи на чисто художествените качества на стиховете, доколко – на политическото им звучене и доколко – на анонимността им. Въпреки че поетът, чието рождено име е Владимир Вашек, има основателни причини да избере анонимния начин на представяне пред публиката – причини както обективни (той е пощенски служител, който по онова време е на държавна служба в Австро-Унгария и се е опасявал, че ако тези стихове бъдат свързани с него, ще си навлече неприятности, тъй като сред тях е имало и такива, които остро критикуват член на господстващата династия на Хабсбургите), така и субективни (по характер е бил твърде плах) – този избор има твърде изнедадващи дори и за самия него последствия: започва да функционира като много добра реклама. От друга страна, още от самото начало за популярността на стихотворенията съдейства и фактът, че читателите не са вниквали в техния смисъл, появявали са се редица дезинтерпретации и като цяло самият автор е бил погрешно възприеман. За някои от тези неща искам да говоря сега.

Популярността на стихосбирката *Силезийски песни* става причина промишленият регион на Остравско да бъде наричан „Земята на Безруч“. Заслуга за това има и начинът, по който биват публикувани стихотворения. По-образованата част от читателската публика например търси техния

¹ Българското издание на *Силезийски песни* е в превод на Димитър Стефанов (София: Народна култура, 1962) и не съдържа всички стихотворения. – Б. ред.

неизвестен автор сред минните инженери, но пък въображението на обикновените хора превръща поета, който пише за немотията и страданието им, направо в митична фигура. Мълвата гласяла, че Безруч бродел из Бескидите² заедно с Ондраш от Яновице³ (тоест с вече мъртвия от почти двеста години народен герой от този край), пеейки там своите песни. Псевдонимът на писателя се превръща в символ на този край, в негов доброволно приет идентификационен знак. Стилизираният образ на титана, който обгръща целия край:

*Tak
vrazili v čelo mi trnovou korunu
při Bohumíně,
probodli srdce mi v Ostravě,
v Těšíně v srdce mě bodli,
z Lipiny ocet mi podali píti,
při Lysé nohy mi probodli hřebem
„Vrbice“*

*Така
наложиха на моето чело корона от тръни
край Бохумин⁴,
прободоха моето сърце в Острава,
в Тешин в сърце ме раниха
да тя оцет ми подадоха там от Липина,
при Лиса с гвоздей пробиха нозете ми
„Върбице“⁵*

и се извисява до небето,

*sto roků stát budu čelem ku obloze vzpřímen,
ubitou šíjí se azuru dotknu*

*Тъй ще стоя [...]
цял век, изправил се горд към небето,
и ще докосна лазура със чело
„Призрак противен“*

„Škaredý zjev“

се среща в множество варианти:

*Já balvany
jak hada kůže se jiskřící kopu,
pod Polskou Ostravou kopu.
[...]
na Salmovci kopu,
já v Rychvaldě kopu a v Pětvaldě kopu.
[...]
já v Dombrové kopu, já v Orlové kopu,
na Porembě kopu a pod Lazy kopu.
[...]
Já v Hrušově kopu a v Michálkovicích.
„Kovkop“*

² Бескиди – планински възвишения, разположени на територията на Чехия, Словакия и Полша и стигащи до пределите на Украйна. – Б. ред.

³ Ондраш от Яновице (Ondráš z Janovic, 1680 – 1715) – най-славният бунтовник от Остравския край, който е защитавал бедните и се е борил срещу неправдите. Фолклорната традиция му приписва свръхчовешки качества. Бил е убит от свой приятел. Безруч му посвещава стихотворението „Ондраш“, което е включено в *Силезийски песни*. – Б. ред.

⁴ Бохумин, Тешин, Липина, Лиса са населени места в Остравския регион. – Б. ред.

⁵ Върбице (Vrbice) – село в Моравскосилезийската област близо до гр. Бохумин. Преводът на цитираните стихове е мой – Б. Д. Навсякъде, където не е изрично упоменато, преводът е по българското издание. – Б. пр.

*Копая, в земята копая,
аз камъни с лъскава змийска кожа копая,
под Полска Острва копая.*

[...]

*във Салмовец черен копая,
във Рихвалд копая и в Петвалд копая.*

[...]

*аз в Домброва, в Орлова черен копая,
копая във Поремба, долу под Лази.*

[...]

Аз в Михалковице и в Хрушов копая.

„Миньор“⁶

И този стилизиран образ на титана се превръща в реалност: целият край принадлежи на Безруч и той му принадлежи изцяло. Тук навсякъде можем да срещнем Петър Безруч. Неговото име носят културни домове, улици, ресторанти, една мина, както и други обекти и места; из целия край са разпръснати статуи, представящи герои от негови стихотворения, с изсечени в постаментата цитати от негови стихове⁷. Безруч дочаква раждането на свои продължители, подражатели, плагиати и пародии. Смятан е за най-значимия писател на остравския край. Успява да се утвърди дори в общонационален контекст. Стиховете му са преведени на десетки езици.

Всяка популярност обаче носи със себе си и проблеми.

Първият факт е, че Петър Безруч често пъти бива посочван като автор на една-единствена книга. Освен *Силезийски песни* обикновено бива припомняно само стихотворението „Панделконоска⁸ синя“ („*Stužkonoska modrá*“) от 1930 г. До голяма степен за това допринася самият Владимир Вашек. Той не се стреми да изгради една силна авторова личност в лицето на Петър Безруч, а напротив – опитва се да заличи авторската си взаимосвързаност със своите творби. Дори не всички стихотворения, които днес са включени в *Силезийски песни*⁹, той издава в литературната периодика под името Петър Безруч, а използва и други псевдоними, като Непознатият,

⁶ Заглавието на това стихотворение е преведено от Кирил Христов като „Рудокоп“ (вж. антологията *Огледалата на Вълтава*, 1946). Тук преводът е на Д. Стефанов в цитираното по-горе българско издание. – Б. ред.

⁷ В периода на комунистическата власт култът към него е бил користо използван за пропагандни цели, и то на цената на дезинтерпретацията на *Силезийски песни* като „революционна поезия“. – Б. а.

⁸ Става дума за вид пеперуда, чието име на български е „орденска лента“ – крайно неподходящо за подобен ефирен референт и като цяло – за заглавие на лирическа творба. Поради това просто калкирахме чешката дума от оригинала, която далеч по-добре подхожда на предметно-жанровата връзка: *stužkonoska* – панделконоска. – Б. пр.

⁹ Стихосбирката се формира в днешния ѝ вид в продължение на десетилетия, всяко ново издание излиза с промени в текстовете и в композицията. Редица стихотворения биват включвани и изключвани от нея, а техният облик се променя с всяко следващо издание. С течение на времето авторът бива критикуван за тези промени, които от 30-те години на ХХ в. започват да се приемат негативно. След смъртта му се провеждат научни конференции, чиято цел е била да се уточни в кой от всичките си варианти *Силезийски песни* трябва да се издават. Тези спорове в значителна степен биват повлияни от чешката текстология. – Б. а.

Лео Харват, Смил от Ролничка, Б. Шарек и други. Още през 1889 г. в списание „Шванда дудак“ излиза серия негови разкази *Етюди от кафене „Лустиз“* (*Studie z Café Lustig*), които имал намерение да подпише като Юлиус Гамма, но главният редактор Игнат Херман променя псевдонима му на Ратибор Сук. *Етюди от кафене „Лустиз“* описват посетителите на кафене „Весели“ – по онова време единственото чешко кафене в Бърно. Когато обаче героите на тези разкази узнават кой е техният автор, Вашек преустановява тяхното писане. (По подобен начин се държи и в случая със стихотворенията на Петър Безруч. След разкриването на псевдонима забранява за известно време публикуването им, но най-накрая се съгласява.) В периода 1890 – 1893 г. в списанията „Шванда дудак“ и „Нива“ излизат творби под псевдонима Евгений Базаров (по името на главния герой на романа *Бащи и деца* на Иван Сергеевич Тургенев). Както установява Драхомир Шайтар (вж. Шайтар 2009), някои от тях са написани от Владимир Вашек, а други – от неговия приятел Ян Кадлец. Лингвистичната си полемика *Моравската земя и моравската реч* (*Moravská zem a moravská řeč*) и сатиричното стихотворение „Републиката преди свети Петър“ („*Republika před svatým Petrem*“) Вашек публикува като Куба Стоперунтик (отново значещ псевдоним, изведен от проклятието в някои говори „сто перуна“, което е свързано с името на славянския бог Перун). Можем да продължим в изброяването на псевдонимите на Вашек, но нека да споменем само още един, все още обгърнат в тайнственост. В архива на чешкия поет Сватоплук Чех е намерен ръкопис на стихосбирка, създадена в началото на 90-те години на XIX век, подписана с името Павел Хързански и със заглавие *Опус V*. В рода на Чех битува твърдението, че нейният автор е Петър Безруч. Проучването на Антонин Бохач и други изследователи показва, че тази хипотеза е много вероятна (Хързански 1984).

Владимир Вашек е определян за автор на една книга, но това не е вярно. В действителност той написва редица художествени текстове, но не под псевдонима Петър Безруч. Това създава допълнителни проблеми. Наред със съмненията какво в крайна сметка е написал лично Владимир Вашек, се появяват и подозрения, че всъщност той не е автор на *Силезийски песни* или че най-малкото при написването им взема участие и друг човек. В последно време това мнение бе популяризирано главно от покойния вече писател Ян Дрозд (Дрозд 2003). Според него авторът на редица от най-хубавите стихотворения от *Силезийски песни* е Ондржей Болеслав Петър, с когото Владимир Вашек се сприятелява по време на своя престой в гр. Мистек, където работи като пощенски служител. Възгледите на Дрозд са отхвърлени от специалистите (по този въпрос вж. Смолка 2008), но въпреки това те достигат до широката читателска аудитория преди всичко благодарение на популярния бард Яромир Нохавица¹⁰ (който музицира няколко стихотворения на Безруч).

¹⁰ Известният певец и изпълнител на лирически балади Яромир Нохавица предизвиква оживена полемика относно авторството на част от *Силезийски песни*, изнасяйки лекции на тази тема в различни университети. През 80-те години на XX век композира своя музика по някои от любимите си стихотворения на Безруч – Б. ред.

Остава като проблем и самата рецепция на *Силезийски песни* както от страна на специализираната критика, така и на обикновените читатели. Ако попитаме някого за стихосбирката, първите думи, които ще чуем, най-вероятно ще бъдат свързани с мините, рудниците и въобще с тежката промишленост. Стихотворенията като че ли са деперсонализирани и се възприемат като изцяло обективни и реалистични. Сякаш говорят само за социалното и националното потисничество в чешката част на областта Силезия¹¹. Неоспорима истина е, че Безруч се вълнува от тези теми, но неговото творчество не бива да се свежда само до тях. Това, което прави стиховете му извънредно привлекателни, е взаимоотразяването и преплитането на обективната и субективната действителност.

Основно в поезията на Петър Безруч е чувството на отчуждение. То е видимо още в едно от първите му публикувани стихотворения – „Денят на Палацки“ („Den Palackého“, което между другото е изето от цензурата). Лирическият говорител е свидетел на чешкото всенародно тържество в Прага по случай стогодишнината от рождението на Франтишек Палацки (1798 – 1876) – най-бележития чешки историк на XIX век, водеща фигура на Чешкото национално възраждане. Но той не се радва с другите. В действителност произхожда от малко селце в подножието на Бескидите, в което националната идентичност е била насилствено променяна в немска и полска от представител на владетелската династия на Хабсбургите, т.е. от някой от местните въглищни барони и техните лакеи. Той е последният чех от своето село и затова пражките празненства за него имат горчив привкус – в тях долавя безразличието на чехите от централната част на кралството към съдбата на народа в периферията. Стои отстрани и е възприеман от останалите празнуващи чехи за враг: „Бийте го! Немец!“.

Освен от персоналните нагласи на Владимир Вашек, в голямата си част това чувство е предопределено от житейските му преживявания. Усилията на баща му Антонин да издигне националното самосъзнание в Опавския край се натъкват на отпора на немските националисти. И той бива преместен от Опава в Славянската гимназия в Бърно. Тук малкият Владимир се сблъсква с нетолерантността на чешките деца; по-късно ще си спомни за конфликтите си с тях заради силезийския си произход и заради навика си да говори на силезийски диалект. През 1879 г. Антонин Вашек издава научен труд, в който доказва, че така наречените Краловедворски ръкопис, Зеленохорски ръкопис и фрагментът от евангелието на св. Йоан са фалшификати. Тези мними старочешки паметници, които е трябвало да доказват високото културно равнище на старите чехи, са били все пак почитани от народа като палладиум и изразяването на мнение, че са имитации, е било възприемано от тогавашното общество като национално предателство. Една от най-забележителните за своето време личности се оказва изложе-

¹¹ Силезия – исторически регион, разположен основно на територията на днешна Полша и в по-малка степен в Чехия и Германия – Б. ред. Тук трябва да се припомни, че самото понятие „чешка Силезия“ е твърде спорно. Освен това стихотворенията на Безруч не са свързани с целия този регион (пропусната е например Йесеницката област), от друга страна – не и само с него. – Б. а.

на на атаки не само от страна на официалните австрийски власти, но и от страна на своите сънародници. За Владимир неговият баща е пример за цял живот и той тежко понася съдбата му (по-късно му посвещава стихотворение „Надпис върху гроба на бореца“ / „Nápis na hrob bojovníkův“). Също като баща си и той обича своя народ и бива отхвърлен от него или най-малко не е бил разбиран.

Както вече беше споменато, чувството за отчуждение на Вашек не е предизвикано само от обективните обстоятелства, а и от неговата меланхолична душевна нагласа. Странял е от хората и е общувал само с тесен кръг от приятели. Меланхолията е причина опитът му да следва филология в Карловия университет да завърши катастрофално и той става пощенски служител, което далеч не отговаря на неговите възможности. Самотническата му природа се проявява и в интимните му отношения. По време на двугодишното си пребиваване в Мистек преживява две любовни разочарования: от по-възрастната от него и при това омъжена Маричка Сагонова, и особено от по-младата Дода Безруч. Когато по-късно псевдонимът му започва да се свързва с бившата му възлюбена, Дода сама започва да се представя за основна вдъхновителка на неговата поезия. Самият Вашек обаче се изказва за нея по един доста непристоен и подчертано враждебен начин. За него този начин на реагиране не е нищо необичайно. До аналогична ситуация се стига и малко след публикуването на основополагащите стихотворения от *Силезийски песни*. Нещастната любов на Вашек към невръстната Франтишка Томкова, с която се запознава в Бърно, където тя ходи на училище, също намира отражение в стиховете на Безруч. В първата версия на стихотворението „Лебединка“¹² („Labutinka“) разочарованият Вашек несправедливо я представя като блудница. Става дума за подобен тип негови безогледни нападки, с каквито, но в различен контекст, засипва и маркиз Геро (поетическа стилизация на Фридрих Хабсбургски) и други врагове на народа. Самотникът Вашек, плахият човек, често пъти реагира на разочарованието или на усещането за заплахата с яростни изблици.

Така Владимир Вашек става отчасти по принуда, отчасти доброволно чужденец в Бърно, в Прага и в Силезия (където поезията му бива критикувана като твърде песимистична), сред чехи и немци, чужденец в поезията и въобще в литературните среди, чужденец в своя личен, професионален и любовен живот, крайно самотен подобно на своите събратя – силезийските чехи, които са били претопени в мнозинството от немци, евреи и поляци и забравени от останалите свои сънародници.

Освен всичко това представата, че става дума за поет на промишления град Острава, е неточна, макар и да е често срещана. Наративният план на по-голямата част от стихотворенията, които съставляват *Силезийски*

¹² Лабутинка (букв.) е името на героинята, в която е влюбен лирическият герой. Родителите ѝ му обещават ръката ѝ, но тъй като е все още малка, му казват, че трябва да почака няколко години, и той заминава. След като се завръща, разбира, че любимата му е станала лека жена. Стихотворението не е било включено в първото издание на *Силезийски песни* от 1909 г., а много по-късно – едва в изданието от 1961 г. Името на героинята е фонетично близко до думата *labuťenka*, която означава ‘малък лебед, лебедица’, но и ‘пухкава дреха’ или ‘пух за пудра’. В българското издание заглавието е преведено като „Лебединка“ – Б. ред.

песни, чийто брой надхвърля деветдесет, е ситуиран в село или в планината. Обикновено само периферно се споменава градът или промишлеността, и то приблизително едва в четвърт от стихотворенията. При това не става дума за някакви обширни или подробни описания. Отделни конкретни локации играят ролята на *pars pro toto*. Местата, засегнати от тежката промишленост, са обикновено обгърнати от огън и дим, превръщат се в своеобразна Геена, в призрачен кошмар. Читателят дори не узнава как се стига до тази индустриална деформация на природата, как тези места са изглеждали преди – изключение в това отношение прави само стихотворението „Свиаднов“¹³ („Sviadnov“). В него най-напред е изобразено село, в което ухаят липи, върби мълчат и трака воденица, но където заради предателството на хората от Фридек¹⁴ на мястото на воденицата е издигната фабрика и липите престават да ухаят. Вниманието е съсредоточено върху това по какъв начин промишлеността засяга живота на хората, а в други стихотворения – върху нейното значение (в никакъв случай обаче определящо) за йерархизацията на местното общество.

Много от героите на Безруч са родом от бескидските села. За Безруч селото е преди всичко идилично място, но към тогавашния момент тази идилия вече е изчезнала. Тешинските планинци губят имотите си, нивите си. Нямаат своя собственост и са принудени да търсят поминък в мините и металургичните заводи. Заминават да търсят работа в Острава, където в действителност процесът на тяхното обедняване стига своя предел. Отчуждават се от собствения си труд и други забогатяват от него. Те самите едва-едва кретат и животът им минава напразно. Най-известният пример е стихотворението „Маричка Магдонова“ („Maryčka Magdónova“) за историята на осиротяла девойка от Старе Хамри¹⁵, която е принудена да се грижи за четирима по-малки братя и сестри. Недоимъкът я кара да открадне дърва за огрев от господарската гора. Когато я залавят, тя не понася позора и се самоубива. Индустриалният свят тук сякаш отключва трагичната ѝ съдба. Бащата на Маричка умира, когато на връщане от Острава (вероятно от работа) спира в една кръчма и свършва „с разбит череп“, а върху майка ѝ се преобръща вагонетка с въглища. По подобен начин бащата и синът на жената от стихотворението „От Острава до Тешин“ („Z Ostravy do Těšína“) загиват в рудника. При избухване на газ в мината умира Мазур и неговата дъщеря е отведена в Полша от Фукс Волф като държанка (стихотворението „Петвалд Г“ / „Pětvald G“). И така можем още да продължаваме. Същинската причина за нещастията обаче не е индустрията, а по-скоро чужденците – собственици на фабриките, мините и металургичните заводи, както и на планински-

¹³ Свиаднов – село в Моравскосилезийската област. В българското издание е транскрибирано като Свяднов. – Б. ред.

¹⁴ Фридек (Frýdek) – град в областта Силезия близо до Острава. През 1943 г. се обединява с град Мистек и още няколко села и оттогава носи названието Фридек-Мистек (Frýdek-Místek). – Б. ред.

¹⁵ Старе Хамри (Staré Hamry) – село, разположено в Моравскосилезийския край на планината Бескиди. – Б. ред.

те земи, които принуждават местните жители да ги напускат. Исторически достоверен е фактът, че с развитието на промишлеността идват много чужденци, което е отразено в известна степен и в *Силезийски песни*. Безруч не се интересува от промишлеността като причина (изобщо не се интересува от причините, разбираани като обективни закономерности), а по-скоро като явление, чрез което се разкрива експлоатацията на чешкия народ в този регион. Пространството, с което е свързан лирическият субект Петър Безруч¹⁶ – този път имам предвид героя от *Силезийски песни*, а не техния автор, е целият този регион. В него принципно можем да различим три взаимно преплитащи се един в друг подрегиона.

Парадоксално най-малко е тематизирана Опава и околностите на града – някогашен център на Австрийска Силезия¹⁷. Тъкмо тук германизацията прониква най-дълбоко и регионът губи чешката си идентичност. Ето защо в първата версия на едноименното стихотворение поетът нарича своя роден град „предателски“ („zrádné město“)¹⁸.

Оставският и Тешинският край (към него трябва да причислим и Бескидите) много си приличат. Тук властва силен национален гнет, училищата са понемчвани, църквите стават полски. Към това се прибавя и социалната експлоатация: имотите на планинците се ограбват, работниците и миньорите работят при нечовешки условия за минимална заплата. Дъщерите им продават телата си, за да си осигурят някаква прехрана. За разлика обаче от Оставския край Тешинският край¹⁹ притежава едно измерение в повече: личното изживяване на раздялата с родния край и на нещастната любов. Гласът на Безруч тук е по-интимен, много често меланхоличен, дори сантиментален, на моменти тъжно ироничен. Колкото по-близо е до индустриалната Острава, толкова по-могъщ и патетичен става неговият глас. Дори изразява съпротива, призовава към бунт, но все пак си остава същият песимист. Стилизира се като титан, който обаче в действителност е безсилен. Титанът е сломен („Призрак противен“) или разпънат на кръст („Върбице“), бунтът се осъществява само мислено:

*Co kdybych tak jednou
prokletým kahanem do štoly mrštil
(„Kovkop“)*

*Какво ли ще стане веднъж да разбия
проклетата лампа
(„Миньор“)*

¹⁶ Авторът на статията има предвид автореференциалното присъствие на Петър Безруч в някои стихотворения, напр. „аз, Петър Безруч, аз, Безруч от Тешин, / бард на поробен народ. [...] аз, Петър Безруч, Ахасфер на чешката съвест / призрак противен и бард на залязъл народ“ („Призрак противен“). – Б. ред.

¹⁷ Опава е родният град на Петър Безруч. Едва след края на Първата световна война, когато се разпада Австро-Унгария и се създава Чехословакия, той става чешки град. – Б. ред.

¹⁸ Вашек рядко споменава родния си град, а неговата автостилизация в образа на тешински селянин има за цел да прикрие, че е родом от Опава, и по този начин да премълчи своята идентичност. – Б. а.

¹⁹ Във връзка със *Силезийски песни* би трябвало да говорим по-точно може би за Мистецкия край, тъй като именно Мистек, в който Вашек живее две години, е географският център на художествения герой Безруч. – Б. а.

или приключва в локва миньорска кръв:

*napřáh jsem kladivo – teklo to vráz
na Polské Ostravě krve.*
(„Ostrava“)

*с чука замахнах – и рукна тогаз
в Полска Острава кръвта им.*
(„Острава“)

Единственият позитивен резултат на бунта е, че в кулминационния момент героят засища за момент своето озлобление.

Чешките планинци на Безруч са принудени да напуснат планинските села и да слязат по шахтите и металургичните заводи. Тяхното „място горе“ се заема от други. В стихотворението „Те и ние“ („Oni a my“) такава пространствена символна функция има известният остравски хълм Ландек:

*Na Landeku v Rótsilda smrkových lesích
to poháry zvoní a sní se o pleších
[...]
Pod Landekem, cinkot kde pohárů hřímá,
to Ostrava kupí a hučí a dýmá,
tam ve vlhkých štolách, co podbity koly,
my na boku ležíme [...]*

*Във Ландек, на Ротшилд посред лесовете,
мечтаят за бал, вино в чашиите светни
[...]
Под Ландек, където се чукаат бокали,
Острава боботи и пейците пали,
а в мините влажни, надолу, надолу
копаем ний легнали, мръсни и голи [...]*

Ние сме тези, които сме родени в планините и горите, и би трябвало да живеем именно там и никъде другаде, но господарите не признават нашето свещено право. Възможния бъдещ бунт Безруч изобразява като движение нагоре: „от Петвалд и Хрушов със устрем свободен“ („z Pětvaldu, z Hrušova zdvihnem se vzhůru“). Резултатът обаче е ясен: „тирани ще падат, от ужас безумни / в кръвта си и ние във тяхната кръв!“ („polehnoi, polehnoi těšinskou půdou, / tož v své krvi oni – a v jich krvi my!“). Няма спасение: от индустриална Острава човек може да се върне в земеделския Тешин само мъртъв. Революцията не се осъществява – налице е само отчаян, индивидуалистичен, анархистичен бунт.

Беше споменато, че *Силезийски песни* не са изцяло силезийски. Бърно и околността, Прага (съответно Бохемия²⁰) и Силезия в поезията на Безруч са взаимно противопоставени. Всяка от тях носи със себе си специфични значения. Фокусът е Силезия – другите две области са оценъчно съотнесени към нея и са видени през нейната призма. Прага – столицата на нацията, безучастно е изоставила един свой корен да умре. Първоначално тонът към нея е по-скоро неодобрителен, но прераства в остра критика. Надменният метрополис гледа на Силезия като на периферна провинция и отказва да

²⁰ Бохемия е старото име на областта Чехия с център Прага. Употребяваме това название, за да избегнем двусмислието с названието на държавата Чехия. В съвременния чешки език има две различни понятия: *Čechy* (Чехия) – за название на областта, и *Česká republika* (Чехия, Чешка република) – за название на държавата. – Б. ред.

вземе присърце нейната съдба, поради което е наречен „Марина“²¹ над Вълтава“ („*ta Maryna nad Vltavou*“ – стих. „Praga caput regni“). В стихотворението „Домброва I“ („*Dombrová I*“) поетът се възмущава от бохемизирането на местните названия (чешкото Доубрава вместо местното Домброва):

<i>kde Doubrava, to vědí bohové, snad při Praze</i>	<i>къде е Доубрава, знаят боговете, може би край Прага</i>
[...]	[...]
<i>Ta Doubrava – tak u nás nepraví, tak z ciziny snad fondí rodáci.</i>	<i>Тази Доубрава – у нас тъй не ѝ викат, тъй може би в чужбина земяците мрънкат.</i> ²²

Прага е като чужда земя. Идващите оттам са наричани „общинари от Запад“ („Полската Острава“ / „*Polská Ostrava*“). Тяхната роля тук е злонамерена, също както и на користолоубците „от Синята“²³ („*z Modré*“, тоест от Прусия, напр. „Двамата гробари“ / „*Dva hrobníci*“). Безруч директно отхвърля тяхната помощ:

<i>Z Čech v pomoc prapor vlastenecký? Marš – ten si nechte pro sebe!</i>	<i>От Чешко помощ с прапор родолюбен? Марш оттук! За себе си го запазете!</i> ²⁴
(Praga caput regni)	(Praga caput regni)

Неговата ненавист отива толкова далече, че той престава да назовава сънародниците си „чехи“. В по-късното си стихотворение „Тошоновице“²⁵ („*Tošonovice*“) девойка, с която лирическият говорител разговаря, отхвърля твърденията, че е полякия, с обяснението, че е „моравянка“. Във вече споменатото стихотворение „Полска Острава“ персонифицираният град говори така: *Аз съм Полска Острава на нацията*²⁶ *моравска (Jsem Polská Ostrava národa moravského)*. „Селянинът Кршистик“, който в стихотворението „Лази“ („*Lazy*“) построява моравско училище, е наречен „моравянин“²⁷. И така с времето Безруч все повече и повече се ориентира към родово-регионалния сепаратизъм. Ситуацията още повече се изостря след възникването на Чехословакия и след разрешаването на териториалните ѝ спорове с Полша. Вашек интерпретира факта за присъединяването на значителна

²¹ В бележките на самия Безруч към *Slezské písně* за името Марина е дадено разяснение, че е puella publica (http://wikilivres.ca/wiki/Slezsk%C3%A9_p%C3%ADsn%C4%9B/). – Б. ред.

²² Преводът е мой – Б. Д. – Б. пр.

²³ В бележките на Безруч към *Slezské písně* за реалитета *Modrá, Modrá strana* е дадено разяснението *Pruské Slezsko* (Пруска Силезия) http://wikilivres.ca/wiki/Slezsk%C3%A9_p%C3%ADsn%C4%9B/. – Б. ред.

²⁴ Преводът е мой – Б. Д. – Б. пр.

²⁵ Тошоновице (Tošonovice) – село близо до град Фридек-Мистек. – Б. ред.

²⁶ В стихотворението освен цитирания вариант „моравска нация“ се среща също и „моравски народ“: напр. в началния стих „*Jsem Polská Ostrava, však lidu moravského*“. – Б. ред.

²⁷ Предлагаме съответния цитат от това стихотворение: „*chlop Křístek, věrný Moravec [...]* *chlop Křístek školu postaví / moravskou murovaní!*“ – Б. ред. От това определение става ясно, че названията Моравия и Силезия в *Силезийски песни* не бива да се приемат буквално. – Б. а.

част от Тешинския край към съседната държава като предателство от страна на „Прага вероломната“ („Калина – На казашките гробове“ / „Kalina – Na hrobech kozáckých“).

Към Бърно отношението не е така еднозначно. Опозицията „Бърно – Силезия“ е личната корелация на опозицията „Прага – Силезия“. За Безруч Бърно е повод да отправи упрек към самия себе си. Заминава за чужбина – тоест за Бърно, – напуска своя край, своя народ и го оставя на произвола на враговете му. Днес се опитва да поправи това, но помощта му се изразява само в това да пише „смешна“ поезия. Сравнително често използва мотива за ироничния или саркастичния смях, за да характеризира себе си и своите стихотворения (но също и ситуацията в Силезия) – това е най-вече самосъжалителният смях на отчаяния човек, който е загубил всичко:

*Do ciziny odešel jsem,
přuč jsem uhnul od praporu,
jak přede mnou tisíc jiných.
A teď směšné písně zpívám,
naříká to v mojí duši:
proč jsi uhnul od praporu?
(„Ligotka kameralna“²⁸)*

*В чужбина заминах,
отвърнах се от знамето,
тъй както преди мен хиляди други.
И сега смешни песни запявам,
които нареждат в душата ми:
защо от знамето ти се отвърна?
(„Коморни Лхотка“)²⁹*

Южноморавският метрополис не е назоваван директно в *Силезийски песни*, а когато се появява, означаван е само с думата „град“ („Лабутинка“, „Хартиеният Моше“ / „Papirový Mojšl“), но всъщност има устойчиво имплицитно присъствие. Можем да кажем, че както Силезия е географски център на лирическият герой Безруч, така Бърно е географският център на автора Безруч³⁰. Избягал е в него от своя роден край, който сега вижда оттам, отдалече, от чужбина³¹.

Въпреки своя песимизъм Безруч постоянно търси спасение, при това в селото – все едно дали в селото на своята младост, което обаче е безвъзвратно изгубено, или в някое ханацко или словацко³² село. Но спасение не намира. Както за него, така също и за неговите селяни същинското „завръщане“³³ е невъзможно от диаволичния промишлен град към идиличната провинция и към традиционния начин на живот. Травмата, която носи със себе си, прави това невъзможно.

²⁸ Ligotka kameralna е полското название на Komorní Lhotka – чешко село в Моравкосилезийския край. – Б. ред.

²⁹ Преводът е мой – Б. Д. – Б. пр.

³⁰ Други градове в Моравия са споменавани по-рядко, обикновено животът в тях е представян в контраст със ситуацията в Силезия – все едно дали сериозно, или иронично – например „Ханацко село“ („Hanačká ves“), „Плумлов I“ („Plumlov I“). – Б. а.

³¹ В стихотворението „Денят на Палацки“ („Den Palackého“) лирическият герой се намира в Прага, следователно Бескидите се намират на изток от него, въпреки това казва за своето село, че се намира „нагоре на север“, тоест – гледа към него от юг, от Бърно. – Б. а.

³² Ханацко и Словацко са области в Моравия. – Б. ред.

³³ Завръщането е само въобразяемо. Вашек, разбира се, е роден в града, но селото и природата винаги са го привличали. – Б. а.

*V městě kdo srdce serval napoly,
k svatě se práci nehodí druh:
nejdi za hnědým koněm po poli,
nech ticho ležet blýskavý pluh.*

(„Pluh“)

*Който в града изтръгне си наполовина сърцето,
негоден за работа свята е тук:
подир коня кафяв не върви сред полето,
оставя тихо да лежи блестящият плуг.*

(„Плуг“)³⁴

Колкото и изненадващо да звучи, Безруч е на първо място поет на изкореняваната чешка народност в обезлюдяваното село, поет на накърнената душа. *Силезийски песни* не са обикновено изображение на индустриална Острава и на нейните социални и народностни проблеми, не са само социална поезия, както често са представяни, и въобще не са революционна поезия. Такава стават едва в интерпретациите на следовниците на Безруч, на подражателите и тълкувателите му. Най-важното за Безруч е – както отдавна откри Ян Войтех Седлак (вж. Седлак 1931) – интимното вдъхновение. Негово вдъхновение, разбира се, са и обществените проблеми. Петър Безруч е символ на своя регион. И неговият регион е символ на Петър Безруч.

Превод от чешки: **Богдан Дичев**

ЛИТЕРАТУРА

Безруч 1967: Bezruč, P. *Slezské písně Petra Bezruče: historický vývoj textu*. Ostrava: Profil, 1967.

Дрозд 2003: Drozd, J. *Autoři Slezských písní. Šenov u Ostravy*: Tilia, 2003.

Хързански 1984: Hrzánský, P. *Opus V*. Ostrava: Profil, 1984.

Седлак 1931: Sedlák, J. V. Petr Bezruč. *Studie osobnosti a prožitku*. Praha: Miloš Procházka, 1931.

Смолка 2008: Smolka, Z. Jak jsme se hádali o autorství Slezských písní. // *Host* 2008, roč. 24, sv. 3, s. 38 – 44.

Шайтар 2009: Šajtar, D. *Tři kapitoly bezručovské*. Ostrava: Společnost Leopolda Vrly, o. s., 2009.

³⁴ Преводът е мой – Б. Д. – Б. пр.